Shri Vishvambhara Upanishat

શ્રીવિશ્વમ્ભરોપનિષત્

Document Information

Text title : Shri Vishvambhara Upanishad

File name : vishvambharopaniShat.itx

Category : upanishhat, upaniShat, rAmAnanda, raama

Location : doc_upanishhat

Proofread by : Mrityunjay Pandey

Latest update : April 13, 2024

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

April 13, 2024

sanskritdocuments.org

Shri Vishvambhara Upanishat

શ્રીવિશ્વમ્ભરોપનિષત્

અથ શ્રીવિશ્વમ્ભર ઉપનિષત્ ।

ભાષા ટીકા પ્રારમ્ભઃ ।

મઙ્ગલાચરણમ્ ।

રક્તામ્ભોજ દલાભિ રામ નયનં પીતામ્બરાલં કૃતં
શ્યામાઙ્ગં દ્વિભુજં પ્રસન્ન વદનં શ્રીસીતયા શોભિતમ્ ।
કારુણ્યામૃત સાગરં પ્રિયગણૈર્ભ્રાત્રાદિભિર્ભાવિતં
વન્દે વિષ્ણુ શિવાદિ સેવ્ય મનિશં ભક્તેષ્ટ સિદ્ધિપ્રદમ્ ॥

વાત્સલ્યાદિ ગુણૈઃ પૂર્ણાં શૃઙ્ગારાદિ રસાશ્રયામ્ ।
લક્ષ્મ્યાદિ સેવિતાં વન્દે મૈથિલીં રાઘવપ્રિયામ્ ॥

રામાનન્દમહં વન્દે વેદ વેદાઙ્ગ પારગમ્ ।
રામ મન્ત્ર પ્રદાતારં સર્વ લોકોપકારકમ્ ॥

મૂલ - અથ હૈનં શાણ્ડિલ્યો મહાશમ્ભુ પ્રપચ્છ યતો વાચો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહેત્યુક્તં બ્રહ્મ કિમસ્તિ કોવા સર્વેશ્વરાધિપતિઃ નિર્ગુણસગુણાભ્યાં પરઃ કોવા મૂર્ત્તામૂર્ત્તાભ્યામ્પરઃ કર્ત્તાકારયિતાચ કીદૃશ ઇતિ । અથ કૈર્મન્ત્રૈઃ સંસારાદ્વિમુચ્યજીવઃ સદ્યો મુક્તો ભવતિ કોવા મન્ત્રાણામધિકારં સમન્વેતીતિ ।
અર્થ - બહુત સે પ્રશ્નોત્તર કરતે હુએ તદનન્તર શાણ્ડિલ્ય ઋષિ ને મહાશમ્ભુ સે પૂછા કિ વેદ ભી જિનકા વર્ણન પ્રત્યક્ષ રૂપ સે નહીં કર સકતે હૈં વહ બ્રહ્મ ક્યા હૈ ? સર્વેશ્વરોં (અર્થાત મહાવિષ્ણુ, મહાબ્રહ્મા, મહાશમ્ભુ સહિત સભી અવતારોં) કે અધિપતિ કૌન હૈં ? નિર્ગુણ ઔર સગુણ દોનોં સે પરે કૌન હૈં ? કર્ત્તા (સબકુછ કરને વાલે) ઔર કારયિતા (સભી સે સબકુછ કરાને વાલે) વે કિસ પ્રકાર હૈં ? આગે આપ યહ ભી બતાઇયે કિ કિન મન્ત્રોં સે જીવ સંસાર સે છૂટ કર શીઘ્ર મુક્ત હો જાતા હૈ ? ઉન મન્ત્રોં કા અધિકાર કિનકો હૈ ?

મૂલ - સહોવાચ મહાશમ્ભુઃ યત્પૃષ્ટ વાંસ્તસ્ય ચ નામરૂપં લીલાડથ ધામાનિતુ ચિન્મયાનિ મનોવચો ગોચરાણ્યેવં તાનિ સ્વયં કૃપાતઃ સ્ફુરણં પ્રયાન્તિ અતો રૂપમનામેતિ પ્રોક્તોયં રાઘવઃ સ્વરાટ્ તન પ્રકાશ ભૂતઞ્ચ યસ્ય બ્રહ્મ સનાતનમ્ ।
અર્થ - શાણ્ડિલ્યઋષિ કા પ્રશ્ન સુનકર મહાશમ્ભુ નિશ્ચય કરકે બોલે કિ જિસકે વિષય મેં આપને પૂછા ઉન પરમાત્મા કે નામ, રૂપ, લીલા ઔર ધામ ચિન્મય (સચ્ચિદાનન્દ) હૈ જો મન ઔર વાણી સે અગોચર (પરે) હૈ । કેવલ ઉન્હીં

કી કૃપા સે સ્વયં પ્રકાશિત હોતે હૈં । ઇસલિએ હી ઉન સ્વરાટ પરમાત્મા "રાઘવ" (અર્થાત રઘુકુલભૂષણ શ્રી રામ) જિન્હેં અરૂપ-અનામ (અર્થાત પ્રાકૃત નામરૂપ સે રહિત) કહા જાતા હૈ ઉન્હીં કે દિવ્ય તનુ કે પ્રકાશભૂત "સનાતનબ્રહ્મ" હૈં ।

મૂલ - સઇશ્વરાણાં પરમોમહેશ્વરઃ પતિઃ પતીનાં પરમં ચ દૈવતં અમૂર્ત્ત મૂર્ત્તાદિ શરીર કોસૌ કર્ત્તાપ્ય કર્ત્તાચ ન પ્રસંયુક્તઃ । વ્યાપ્નોતિસર્વ્વં નિજ તેજસાયઃ અણોરણીયાન્મહતઃ પરસ્તાત્ મૂર્તેણ સર્વ્વં નિર્માય વિશ્વં સ્વયન્તુ લીલાં વિતનોતિ નિત્યાં દ્વયોઃ શરીરયોરૈક્ય મતોદ્વૈતં બુધા જગુઃ નઃસમાભ્યધિકત્વાદ્વાતમૈદ્વૈતં વ ભાષિરે ।
અર્થ - વહ શ્રીરામ ઇશ્વરોં કે પરમ ઇશ્વર હૈં પતિયોં કે પતિ હૈં ઔર દેવતાઓં કે પરમ દેવતા હૈં । વે શ્રીરામ અમૂર્ત (નિર્ગુણ) તથા મૂર્ત (સગુણ) બ્રહ્મ કે મૂલ શરીર અર્થાત આધાર (સ્ત્રોત) હૈં । ઔર કર્તા ઔર અકર્તા દોનોં હૈં ઔર દોનોં સે ભિન્ન ભી હૈં । જો અપને નિજ તેજ દ્વારા સભી સ્થાનોં પર વ્યાપ્ત હૈં ઔર સૂક્ષ્મ સે ભી સૂક્ષ્મ હૈં ઔર બડ◌ે સે ભી બડ◌े હૈં ઇસ રૂપ મેં સમસ્ત વિશ્વ કા નિર્માણ કરતે હૈં ઔર સ્વયં રૂપ અર્થાત દ્વિભુજ પરાત્પર નરાકૃતિ સ્વરૂપ સે સાકેત મેં દિવ્ય લીલા વિસ્તાર કરતે હૈં । વિદ્વાન લોગ દો ભિન્ન સ્વરૂપ હોને પર ભી વસ્તુતઃ ઇન મેં ઐક્ય માનતે હૈં ક્યોઙ્કિ ઉનકે સમાન હી કોઇ નહીં હૈ તો અધિક કૈસે હોગા ? અસ્તુ વિદ્વાનોં દ્વારા ઉન શ્રી રામ જી કો અદ્વૈત બ્રહ્મ કહા જાતા હૈ ।

મૂલ- સર્વાવતાર લીલાઞ્ચ કરોતિ સગુણોયઃ અયોધ્યાયાં સ્વયં રામો રાસમેવ કરોતિ સઃ સગુણ નિર્ગુણાભ્યાં પરસ્ય પરમપુરુષસ્ય દાશરથેર્મન્ત્રસ્ય નાદ બિન્દુ વામ્મનસોરગોચરૌ તસ્યમન્ત્રાશ્ચાનન્તાસ્તેષુ ષટ્શતં વરીયાં સસ્તેષુ ચ ત્રયોં મન્ત્રા અતિશ્રેષ્ઠા ।
અર્થ - સગુણ રૂપ મેં જો શ્રી રામ વિભિન્ન અવતારોં કે રૂપ મેં લીલા કરતે હૈં ઔર સ્વયંરૂપ મેં જો શ્રી રામ શ્રીધામ અયોધ્યા મેં કેવલ રાસ કરતે હૈં વહી સગુણ-નિર્ગુણ દોનોં સે પરે પરમપુરુષ શ્રી દાશરથિ રામ કા મન્ત્ર નાદબિન્દુ અર્થાત રેફબિન્દુ દોનોં અક્ષર મન-વચન સે પરે હૈં । ઉનકે અનન્ત મન્ત્ર હૈં ઉનમેં સે ભી ૬૦૦ મન્ત્ર શ્રેષ્ઠ હૈં ઉનમેં સે ભી તીન મન્ત્ર અતિશ્રેષ્ઠ હૈં ।

મૂલ - ષડક્ષરો દ્વયાખ્યં મન્ત્ર રત્નં યુગ્મ મન્ત્રશચેતિ બિન્દુ પૂર્વકો દીર્ઘાગ્નિસ્તતઃ કેવલં દીર્ઘાગ્નિઃ તતો માયેતિ અથ નમૈતિ પ્રથમં શ્રીમદિતિ તતોરામચન્દ્ર ચરણૌ વિતિ બ્રૂયાદનન્તરં શરણમિતિ પદં પશ્ચાત્પ્રપદ્યે ઇતિ વદેત્ પુનશ્ચ શ્રીમતે ઇતિ અથ રામચન્દ્રયેતિ તદ્ગ્રે નમ ઇતિ યો દાશરથેર્દ્વયાખ્યં મન્ત્રાણાં પ્રવરં મન્ત્ર રત્નમધીતે સ સર્વાન્ કામાનશ્નુતે તેન સહ મોદતે ઇતિ અથ પ્રણવાદનન્તરં ન દ્વિતીયાક્ષરમસ્તૃતીયાક્ષરં સી ચતુર્થાક્ષરં તા પઞ્ચમાક્ષરં ર ષષ્ઠાતરં મ સપ્તમાક્ષરં ભ્યામષ્ટમાક્ષરમિતિ ઇમમષ્ટાક્ષરં વિદ્વાન્ મુક્તો ભવતિ એતન્મન્ત્રત્રયં સર્વ મન્ત્ર વરં જપ્વા સદ્યો મુચ્યતે કર્મ બન્ધનાત્ યઃ શ્રીરામેડતિ ભક્તિમાન્ સ એવૈતન્મન્ત્રાધિકારીતિ ।
અર્થ - ષડક્ષર મન્ત્રરાજ (૧) મન્ત્રોં મેં રત્ન મન્ત્રદ્વય (૨) ઔર યુગલ મન્ત્ર (૩) યહ તીન મન્ત્ર હૈં । અબ મન્ત્રોદ્ધાર દિખાતે હૈં । બિન્દુ પૂર્વક દીર્ઘ અગ્નિ બીજ રકાર (રાં) ઉસકે બાદ કેવલ દીર્ઘ અગ્નિ બીજ ર કાર (રા) ઉસકે પીછે (માય) ફિર નમઃ ઐસા સબ મિલાકર "રાં રામાય નમઃ" યહ ષડક્ષર રામ મન્ત્ર હુઆ । અબ મન્ત્ર દ્વય દિખાતે હૈં પ્રથમ શ્રીમદ્ ઉસકે પીછે રામચન્દ્ર ચરણૌ ઐસા કહના ઉસકે પીછે શરણં યહ પદ કહે ઔર ઉસકે પીછે પ્રપદ્યે ઐસા કહે ફિર શ્રીમતે કહ કર રામચન્દ્રાય કહે ઉસકે આગે નમઃ કહે સબ મિલાકર "શ્રીમદ્રામચન્દ્ર ચરણૌ શરણં પ્રપદ્યે

શ્રીમતે રામચન્દ્રાય નમઃ” યહ ૨૫ અક્ષર વાલા મન્ત્રદ્વય સબ મન્ત્રોં મેં અતિશ્રેષ્ઠ મન્ત્રરત્ન હૈ ઇસે જો પ્રાણી જપતા હૈ વહ સભી કામનાઓં કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ઔર શ્રીરામ જી કે સાથ આનન્દ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ । અબ યુગલ મન્ત્ર કા સ્વરૂપ દિખાતે હૈં - ૐકાર કે પીછે “ન” દૂસરા અક્ષર “મ” તીસરા અક્ષર “સી” ચૌથા અક્ષર “તા” પઞ્ચમાક્ષર “રા” છઠવાં અક્ષર “મા” સપ્તમાક્ષર “ભ્યાં” અષ્ટમાક્ષર હુઆ સબ મિલાકર “ઓં નમઃ સીતારામાભ્યાં નમઃ” યહ અષ્ટાક્ષર યુગલ મન્ત્ર કા જાનનેવાલા મુક્ત હોતા હૈ ઇન તીનોં શ્રેષ્ઠ મન્ત્રોં કા જપ કરકે જીવ કર્મ બન્ધન સે શીઘ્ર મુક્ત હો જાતા હૈ । જો શ્રીરામ કે અનન્ય ભક્ત હૈં વહી ઇસકે પરમ અધિકારી હૈં ।

મૂલ - શ્રીરામ એવ સર્વ્વ કારણં તસ્ય રૂપદ્વયં પરિછિન્નમપરિછિન્નં પરિછિન્ન સ્વરૂપેણ સાકેત પ્રમોદવને તિષ્ઠન્ રાસમેવ કરોતિ દ્વિતીયં સ્વરૂપં જગદુપત્યાદેઃ કારણં તદ્દક્ષિણાઙ્ગારાત્ક્ષીરાબ્ધિશાયી વામાઙ્ગાદ્રમાવૈકુણ્ઠવાસીતિ હૃદયાત્પરનારાયણો વભૂવ ચરણાભ્યાં વદરિકોવનસ્થાયી શ‍ૃઙ્ગારાન્નન્દનન્દન ઇતિ ।
અર્થ - શ્રીરામ હી સભી કે પરમકારણ હૈં । ઉન્હીં શ્રીરામ કે દો સ્વરૂપ હૈં પરિછિન્ન ઔર અપરિછિન્ન । પરિછિન્ન સ્વરૂપ સે સાકેત પ્રમોદવન મેં સખિયોં કે મધ્ય સ્થિત હોકર કેવલ રાસ કરતે હૈં । દ્વિતીય જો અપરિછિન્ન સ્વરૂપ હૈ વહી સમસ્ત સંસાર કી ઉત્પત્તિ કા કારણ હૈ ઉસી સ્વરૂપ કે દક્ષિણ અઙ્ગ સે ક્ષીરસાગર મેં શયન કરને વાલે નારાયણ પ્રકટ હોતે હૈં । વામ અઙ્ગ સે રમાવૈકુણ્ઠવાસી નારાયણ પ્રકટ હોતે હૈં । હ્રદય સે પરનારાયણ ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ચરણોં સે બદ્રીવન મેં તપસ્યા કરને વાલે નર-નારાયણ ઉત્પન્ન હોતે હૈં । શ્રૃઙ્ગાર સે નન્દનન્દન શ્રીકૃષ્ણ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

મૂલ - એવં સર્વેઽવતારાઃ શ્રીરામચન્દ્રચરણ રેખાભ્યઃ સમુદ્ભવન્તિ તથાઽનન્ત કોટિ વિષ્ણવશ્ચ ચતુર્વ્યૂહશ્ચ સમુદ્ભવન્તિ એવમપરાજિતેશ્વરમપરિમિતાઃ પરનારાયણાદયઃ અષ્ટભુજા નારાયણાયશ્ચાનન્તકોટિ સઙ્ખ્યકાઃ વદ્ધાઞ્જલિ પુટાઃ સર્વ કાલં સમુપાસતે યદાવિષ્ણ્વાદીન યદાઽઽજ્ઞાપયતિ તદા તદ્ બ્રહ્માણ્ડે સર્વ કાર્યં કુર્વન્તિ તે સર્વે દેવાદ્વિવિધાઃ ભિન્નાંશા અભિન્નાંશાશ્ચ શ્રીરઘુવરમુભયે સેવન્તે ભિન્નાંશા બ્રહ્માદયઃ અભિન્નાંશા નારાણાદયઃ ।
અર્થ - ઇસ પ્રકાર સભી અવતાર શ્રીરામચન્દ્ર કે ચરણોં કી રેખાઓં સે પ્રકટ હોતે હૈં તથા અનન્ત કોટિ વિષ્ણુ ઔર ચતુર્વ્યૂહાદિ ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઐસા અપરાજિતેશ્વર (અયોધ્યાપતિ) શ્રીરામ કા અમિત પ્રભાવ હૈ જિનકે સામને અનન્તકોટિ પરનારાયણ, અષ્ટભુજ નારાયણાદિ દોનોં હાથોં કો જોડ઼ે હુએ ખડ઼ે રહતે હૈં ઔર નિત્ય ઉનકી ઉપાસના કરતે હૈં । જબ જબ ઉન અસઙ્ખ્ય બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવાદિ કો શ્રીરામ સે આજ્ઞા મિલતી હૈ તબ તબ વે સબ કોટિ કોટિ બ્રહ્માણ્ડ કા ઉત્પત્તિ પાલન સંહાર કરતે હૈં । વે ત્રિદેવ દો પ્રકાર કે હૈં (૧) ભિન્નાંશ ઔર (૨) અભિન્નાંશ । યે દોનોં શ્રીરઘુકુલશ્રેષ્ઠ ભગવાન કી સેવા કરતે હૈં । ભિન્નાંશ તો બ્રહ્મા શિવાદિક દેવતા હૈં ઔર અભિન્નાંશ નારાયણાદિક અવતાર સ્વરૂપ હૈં ।

મૂલ - સહસ્રં સમાઃ જીવાત્મનઃ પઞ્ચાઙ્ગોપાસનાં કુર્વન્તિ તત આનન્દરૂપા ભવન્તિ તતઃ સદેવ સૌમ્યેદમગ્ર આસીદેકમેવાદ્વિતીયં સ એક્ષત બહુસ્યાં પ્રજાયેય પૂર્વં પઞ્ચાઙ્ગોપાસકાઃ સૃષ્ટિ સમયે શ્રીકૃષ્ણોપાસનાં સમનુષ્ઠાય ગોલોકં પ્રાપ્નુવન્તિ તત્ર કેચિત્તત્રૈવ તિષ્ઠન્તિ કેચિદ્રામોપાસનાઽધિકારિણો ભવન્તીતિ વિષ્ણવાદ્યુત્તમદેહે પ્રવિષ્ટો દેવતાઽભવત્ મર્ત્યાદધમ દેહેષુ સ્થિતો ભજતિ દેવતાઃ ।
અર્થ - જીવાત્મા જબ સહસ્ત્રોં વર્ષ પર્યન્ત પઞ્ચાઙ્ગોપાસના (અર્થાત સૂર્ય ગણેશ શક્તિ શિવ વિષ્ણુ કી ઉપાસના)

કર લેતે હૈં તબ આનન્દ રૂપ હો જાતે હૈં । છાન્દોગ્ય ઉપનિષદ્ મેં વર્ણિત પરમાત્મા જો એક હૈ અદ્વિતીય હૈ જિસને બહુત હો જાને કી ઇચ્છા સે મુખ્ય પઞ્ચસ્વરૂપ ગ્રહણ કિએ । પૂર્વ મેં સૃષ્ટિ સમય મેં યહ પઞ્ચદેવોપાસક ક્રમ સે શ્રીકૃષ્ણોપાસના કો પ્રાપ્ત કરકે ગોલોક કી પ્રાપ્તિ કરતે હૈં । વહાં જાકર કુછ જન વહીં નિવાસ કરતે હૈં ઔર કુછ જન શ્રીરામોપાસના કે અધિકારી હોતે હૈં ઔર તદનન્તર સર્વોપરિ સાકેતલોક કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં । વહી પરમાત્મા વિષ્ણવાદિ ઉત્તમ શરીર મેં પ્રવિષ્ટ હોને સે દેવતા કહલાતે હૈં ઔર મર્ત્ય લોક મેં રહને વાલે અધમ મનુષ્યોં કે શરીર મેં પ્રવિષ્ટ હોને સે દેવતાઓં કો ભજતા હૈ ।

મૂલ - પરાત્પરસ્ય શ્રીરામનામ્નઃ સર્વેષાં નારાયણાદીનાં નામાનિ ભવન્તિ તસ્ય ધામ્નસ્તેષાં ધામાન્યુત્પદ્યન્તે તલ્લીલાતઃ સર્વેષાં લીલા પ્રાદુર્ભવન્તિ તત્સ્વરૂપાત્સર્વેષાં રૂપાણ્યાવિર્ભવન્તિ સ એવાયોધ્યાધિપતિઃ સર્વકારણાનામાદિકારણં ન તસ્માત્કિઞ્ચિત્પરં તત્વમસ્તીતિ ।
અર્થ - પરાત્પર શ્રીરામ જી કે નામ સે સભી નારાયણાદિ નામ પ્રકટ હોતે હૈં । ઉન્હીં કે ધામ સે સભી ધામ ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઉન્હીં શ્રીરામ કી દિવ્ય લીલા સે સભી અવતારોં કી લીલા કા પ્રાદુર્ભાવ હોતા હૈ । ઉન્હીં શ્રીરામ કે દિવ્ય દ્વિભુજ પરાત્પર સ્વરૂપ સે સભી ચતુર્ભુજ ષડ્ભુજ અષ્ટભુજ દશભુજ પ્રભૃતિ અનન્તભુજાદિક પર્યન્ત સભી ભગવદ્સ્વરૂપોં કા આવિર્ભાવ હોતા હૈ । વહી અયોધ્યાધિપતિ ભગવાન્ શ્રીરામચન્દ્ર સર્વ કારણોં કે આદિકારણ હૈં । ઉનકે પરે ઔર કોઇ તત્વ નહીં હૈ અર્થાત વે હી પરમતત્ત્વ હૈં ।

મૂલ - અથ યન્ત્રં સં લિખ્યતે । રામ પ્રાપ્તૈ મુમુક્ષુભિઃ યન્ત્રં વિના ન સંસિદ્ધિર્મન્ત્રાણાં દેવતાત્મનામ્ । કામ ક્રોધાદિ દોષાણાં યન્ત્રણાં યે ન વૈભવેત્ । તતો યન્ત્રમિતિ પ્રોક્તં યમનાદ્યન્ત્રમિત્યપિ । ષટ્ કોણં પ્રથમં લેખ્યં વૃત્તં સંવિલિખેત્તતઃ । અષ્ટૌ દલાનિ લેખ્યાનિ તતસ્યાચ્ચ તુરસ્રકમ્ । સર્વૈશ્ચ લક્ષણૈર્યુક્તં દિવ્યં સર્વ સુખ પ્રદમ્ । સર્વાવતાર વીજૈશ્ચ વેષ્ટયેદ્યન્ત્રમુતમમ્ । તતશ્ચ પૂજનં કુર્યાદ્યન્ત્રસ્યૈતસ્ય સર્વદા । તન્મધ્યે વ્યક્તમાલેખ્યં સાધ્ય કર્મ વિધાનતઃ । વીજમ્પુનસ્તદ્વિલિખેત્તત્ ક્રોડી કૃત્યમાન્ મથમ્ ।
અર્થ - અબ યન્ત્ર લિખતે હૈં । રામ જી કી પ્રાપ્તિ કે લિએ મુમુક્ષુજન બિના યન્ત્ર પૂજન કિએ મન્ત્રાત્મક દેવતા કો સિદ્ધ નહીં કર સકતે હૈં ઇસલિએ યન્ત્ર કા અવશ્ય પૂજન કરના ચાહિએ । કામ ક્રોધાદિ દોષોં પર યન્ત્રણા (તાડ઼ના અર્થાત વશ મેં કરના) કરને કે કારણ ઇસે યન્ત્ર કહા જાતા હૈ । અબ યન્ત્ર બનાએં - પ્રથમ દો ત્રિકોણ કે ષટ્કોણ ચક્ર બનાએં ફિર ચારોં ઔર સે ગોલાકાર લિખેં । ફિર આઠ દલ લિખેં બારહ વજ્ર શૂલ સહિત સત્વ રજ તમ રૂપ તીનરેખા યુક્ત ચતુરસ્ત્રભૂગૃહ લિખેં ચારોં દિશાઓં મેં ચાર દ્વાર લિખેં જો સભી લક્ષણોં સે યુક્ત ઔર સર્વસુખ પ્રદાન કરને વાલે હોં । યન્ત્ર કો સભી અવતારોં કે બીજ સે વેષ્ટિત કરેં તબ ઇસ યન્ત્ર કા સર્વદા પૂજન કરેં । યન્ત્ર કે મધ્ય મેં વિધાનપૂર્વક સ્પષ્ટ સાધ્ય કર્મ લિખે । રાં વીજ કે ઊપર ષષ્ઠી વિભક્તિ સહિત સાધક નામ ભગ લિખે ઔર રાં વીજ કે દોનોં પાર્શ્વ (બગલ) મેં દો કુરુ લિખે ઇસ વિધાન સે લિખે ।

મૂલ - અથ તત્પઞ્ચ વીજાનામાવૃત્તિં વિદધીતવૈ । ભૂયો દશાક્ષરેણતદ્વેષ્ટયેચ્છુદ્ધ બુદ્ધિમાન્ અગ્નિકોણાદિ કોણેષુ ષડઙ્ગાનિ ક્રમાલ્લિખેત્ । પુનઃ કોણકપોલેષુ હ્રીં શ્રીં ચ વિલિખેત્સુધીઃ । પ્રતિકોણાગ્રમાલેખ્યં હું બીજં કેશરેષ્વચ । વર્ણમાલા મનોખ્યાતા ચત્વારિંશચ સમચ । વર્ણા સપ્ત દલેષ્વેવં ષટ્ ષટ્ પઞ્ચાષ્ટમે દલે । પૂર્વસ્યાદ્ધેષ્ટયેત્કાદિ વર્ણૈસર્વંઞ્ચતત્વવિત્ । લિખેદ્બીજદ્વયં સમ્યક્ નરસિંહ વારાહયોઃ । દિગ્વિદુક્ષુચપૂર્વસ્યાં ભૂગૃહેચતુરસ્ત્રકૈઃ ।

યન્ત્રમેતત્સમારાધ્ય ભુક્તિં મુક્તિંલભેન્નરઃ ।
અર્થ - અબ ઉસકે પીછે પઞ્ચ બીજ અર્થાત રીં રૂં રૈં રૌં રઃ ચારોં ઓર સે લિખે । ઇસકે પશ્ચાત દશાક્ષર “હું જાનકી વલ્લભાય સ્વાહા” ઇસ મન્ત્ર સે શુદ્ધ હોકર બુદ્ધિમાન વેષ્ટિત કરે । અગ્નિ કોણાદિ છહોં કોણ મેં ષડઙ્ગન્યાસ (૧। રાં હૃદયાય નમઃ ૨। રીં શિરસે સ્વાહા ૩। રૂં શિખાયૈ વષટ્ ૪। રૈં કવચાય હું ૫। રૌં નેત્રાભ્યાં વૌષટ્ ૬। રઃ અસ્ત્રાય ફટ્) ક્રમ સે લિખે ફિર કોણ કે કપોલ મેં હ્રીં ઔર શ્રીં દોનોં કો બુદ્ધિમાન લિખે । કોણ કે અગ્રભાગ મેં હું બીજ કો લિખે ઔર અષ્ટદલ મેં વર્ણમાલા મન્ત્ર જો ૪૭ અક્ષરોં વાલા હૈ ઉસે લિખેં । સાત દલ મેં છઃ છઃ અક્ષર લિખેં ઔર આઠવેં દલ મેં પાઞ્ચ અક્ષર લિખેં ઉસકો પૂર્વ સે કાદિ વર્ણોં સે અર્થાત કં ખં ગં ઘં ઙં । ચં છં જં ઝં ઞં । ટં ઠં ડં ઢં ણં । તં થં દં ધં નં । પં ફં બં ભં મં । યં રં લં વં । શં ષં સં હં । લં ક્ષં ઇતિ । ઇન અક્ષરોં સે તત્ત્વ કે જ્ઞાતા વેષ્ટિત કરેં ચતુરસ્ત્ર તીન ભૂગૃહ કે ભીતર પૂર્વાદિક દેશોં દિશા મેં નૃસિંહ બીજ ક્ષ્રૌં ઔર વરાહ બીજ હું દોનોં બીજ કો લિખે યહ યન્ત્ર સબ પ્રકાર સે આરાધન કરને યોગ્ય હૈ । ઇસકે પૂજન કરને સે મનુષ્ય ભુક્તિ (સાત્વિક ભોગ) ઔર મુક્તિ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં અબ યન્ત્ર કી દૂસરી વિધિ લિખતે હૈં યથા -

મૂલ - મધ્યેઽથવા લિખેત્તારં ષટ્ કોણેઽધપિ ચ ક્રમાત્ । વર્ણા શ્રીરામ મન્ત્રસ્ય સન્ધિષ્વગં ચ માન્મથમ્ । ગણ્ડેષુ ચ તથા માયાં કિઞ્જલ્કે ચાવિલેખનમ્ । પૂર્વવત્તત્રપર્ણેષુ માલા મન્ત્રં ક્રમાલ્લિખેત્ । દશાક્ષરેણ સંવેષ્ઠ્યકાદીનિ વિલિખેત્તતઃ । દિગ્વિદુક્ષુ તથા વીજે નરસિંહવારાહયોઃ યન્ત્રાન્તરમિદં સાઙ્ગમ્માવરણં વિધિનાર્ચયેત્ રાજતે વાથ સૌવર્ણે ભૂર્જે સંલેખ્ય પૂજયેત્ ।
અર્થ - અથવા યન્ત્ર કે મધ્ય સે લેકર છહોં કોણ મેં ક્રમ સે શ્રીરામમન્ત્રોં કે અક્ષર સહિત ૐકાર કો લિખે । (ઓં રાં ઓં રા ઓં મા ઓં ય ઓં ન ઓં મઃ ઇસ પ્રકાર લિખે) ઔર (છહોં કોણ કે સન્ધિ મેં અઙ્ગન્યાસ પૂર્વક કામબીજ ક્લીં લિખે અર્થાત ક્લીંરાં હૃદયાય નમઃ । ક્લીંરીં શિરસે સ્વાહા । ક્લીંરૂં શિખાયૈ વષટ્ । ક્લીંરૈં કવચાય હું । ક્લીંરૌં નેત્રાભ્યાં વૌષટ્ । ક્લીંરઃ અસ્ત્રાય ફટ્ ઇસ પ્રકાર લિખે) કપોલ મેં માયા બીજ ઐં લિખે ઔર કેશર મેં અર્થાત અષ્ટદલ મેં પૂર્વ કે સમાન ૪૭ અક્ષર કા જો વર્ણમાલા મન્ત્ર હૈ ઉસે ક્રમ સે લિખેં ફિર ઉસે દશાક્ષર મન્ત્ર સે વેષ્ટિત કરકે ફિર કાદિ અક્ષરોં કો લિખે તથા ચતુરસ્ત્ર ભૂગૃહ કે ભીતર પૂર્વદિક દશોં દિશા મેં નૃસિંહ વારાહ દોનોં કે બીજ લિખે યહ દૂસરે પ્રકાર કા યન્ત્ર મેં અઙ્ગ સહિત આવરણોં કી વિધિપૂર્વક અર્ચના કરેં । ચાન્દી મેં અથવા સ્વર્ણ ભોજપાત્ર મેં લિખકર પૂજન કરે ।

મૂલ - હું જાનકી વલ્લભાય સ્વાહા ક્ષ્રૌમ્ । હું પઠેત્પુનઃ । દશાક્ષરો વારાહસ્ય નરસિંહસ્ય મનુઃસ્મૃતઃ હ્રીં શ્રીં ક્લીં તથોન્નમો વદેત્તદનન્તરં ભગવતેપદં બ્રૂયાત્-ઇતિ રઘુનન્દનાયેતિ પદં વદેત્ તતો રક્ષોઘ્ન વિશદાયેતિચ મધુરે ન પદં પશ્ચાત્ પ્રસન્નેતિ તતો વદેત્ વદનાયેતિ પદં બ્રૂયાત્પશ્ચાદમિતતેજસેઇતિ તતોબલાય નિગદેત્ રામાય વિષ્ણવે નમઃ હ્રીં શ્રીં ક્લીઞ્ચોં નમોભગવતે રઘુનન્દનાય રક્ષોઘ્ન વિશદાય મધુર પ્રસન્ન વદનાય અમિત તેજસે બલાય રામાય વિષ્ણવે નમઃ । એષમાલા મનુઃ પ્રોક્તો નગણાં ચિન્તતાર્થદઃ ।
અર્થ - “હું જાનકી વલ્લભાય સ્વાહા” યહ દશાક્ષર મન્ત્ર હૈ ક્ષ્રૌં હું યહ દોનોં નૃસિંહ ઔર વારાહ મન્ત્ર કા બીજ હૈ । અબ માલા મન્ત્ર કહતે હૈં હ્રીં શ્રીં ક્લીં તથા ઓં નમો કહે । તદનન્તર ભગવતે પદ કો કહના ફિર રઘુનન્દનાય ઐસા કહે તબ રક્ષોઘ્નવિશદાય કહે ફિર પીછે મધુર પદ કહે તબ પ્રસન્ન ઐસા કહે ફિર વદનાય ઐસા કહે પીછે અમિત

તેજસે ઐસા કહે તબ બલાય કહ કર રામાય વિષ્ણવે નમઃ કહે । ઐસા મન્ત્રોદ્ધાર હુઆ । ઓં નમો ભગવતે રઘુનન્દનાય રક્ષોઘ્ન વિશદાય મધુર પ્રસન્ન વદનાય અમિત તેજસે બલાય રામાય વિષ્ણવે નમઃ યહ માલા મન્ત્ર કહા હૈ યહ મન્ત્ર મનુષ્યોં કો મનોવાઞ્છિત ફલ દેને વાલા હૈ ।

મૂલ - ૐ સીં સીતાયૈ વદન્ નમોન્તઃ સીતા મન્ત્ર ઉદાહૃતઃ । મન્ત્રેઽસ્મિન્ રામમારાધ્ય સાઙ્ગં સાવરણં તથા । આરાધ્ય ગુટિકી કૃત્ય ધારયેદ્યન્ત્રમન્વહમ્ । સર્વ દુઃખ પ્રશમનં પુત્ર પૌત્ર પ્રદં નૃણામ્ । સર્વ વિદ્યા પ્રદં શશ્વત્ સર્વ સૌખ્ય કરં સદા । અન્યાભિચાર કૃત્યેષુ વજ્ર પઞ્જરમેવહિ । કિં બહૂ ક્ત્યા નૃણામ સર્વ સિદ્ધિદં શોકનાશકમિતિ ॥ યન્ત્ર સમ્યક્ વિધાનેન ધારયેત્સાધકોત્તમઃ । શ્રીરામદ્વાર પીઠાગ્રે પરિવારતયાસ્થિતાન્ । ગણેશાદિ સુરાન્ ક્ષેત્ર પાલાન્સર્વાન્સમર્ચયેત્ । સ્વાં તનું શોધયિત્વાતઃ પરં પૂજનમાચરેત્ । ઉપચારૈઃ ષોડશભિસ્તથૈકાદશભિઃ સુધીઃ । પઞ્ચભિર્વા યજેદ્દેવાન સ્વ સ્વ શક્ત્યનુકૂલતઃ । સર્વ શક્તિ યુતં રામં સાઙ્ગં સાવરણં જપેત્ । સ્તૂયાત્સર્વાન્ પરિવારાન્ રામ પ્રીત્યર્થમાદરાત્ । એવં યઃ કુરુતે પૂજાં યન્ત્ર રાજસ્ય માનવઃ ઇહ કામ્યં સુખં લબ્ધ્વા પ્રેત્ય સાકેતમૃચ્છતિ ।

અર્થ - સીં સીતાયૈ કહ કર અન્ત મેં નમઃ કહે ઇસે શ્રીસીતામન્ત્ર કહા હૈ । ઇસ મન્ત્ર મેં અઙ્ગ તથા આવરણોં કે સહિત શ્રીરામ કી આરાધના કરે । આરાધના કર કે ઉત્તમ યન્ત્ર કો ગુટિકા બના કર ધારણ કરે યહ યન્ત્ર સર્વદુઃખોં કા નાશ કરને વાલા હૈ ઔર મનુષ્યોં કો પુત્ર પૌત્ર કી પ્રાપ્તિ કરાને વાલા હૈ । સભી ઐશ્વર્યો કો દેને વાલા હૈ । અન્ય મોહન, મારણ, વશીકરણ, ઉચ્ચાટનાદિ કર્મો મેં યહી વજ્રપઞ્જર કામ દેતે હૈં । બહુત ક્યા કહેં યહ યન્ત્ર મનુષ્યોં કો સર્વસિદ્ધિ પ્રદાન કરને વાલા હૈ ઔર શોકોં કા નાશ કરને વાલા હૈ । ઉત્તમ સાધન કરને વાલે કો વિધાન પૂર્વક યન્ત્ર કો ધારણ કરના ચાહિએ । શ્રીરામ કે દ્વારપીઠ કે અગ્રભાગ મેં પરિવાર સહિત ઉન દેવતાઓં (ગણેશ દુર્ગા ક્ષેત્રપાલ સરસ્વત્યાદિ) કો સ્થિત કરકે પૂજા કરે । ઇસકે બાદ અપને શરીર કા શોધન કરકે પ્રધાન પૂજન કરે । બુદ્ધિમાન ષોડશોપચાર પૂજન કરે તથા એકાદશ પ્રકાર સે અથવા પઞ્ચોપચાર સે પૂજન કરે । ઇસકે પશ્ચાત સભી શક્તિયોં કે સહિત અઙ્ગાવરણોં કે સહિત શ્રીરામ જી કા જપ કરે ફિર શ્રીરામ જી કે પ્રીત્યાર્થ નમસ્કાર કરે ઇસ પ્રકાર જો મનુષ્ય યન્ત્રરાજ કી પૂજા કરતે હૈં વહ ઇસ લોક મેં સભી સુખોં કા ભોગ કરકે મેરે સાથ સર્વોપરિ શ્રી સાકેતલોક કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં ।

મૂલ - અસ્ય શ્રીરામ શરણાગત મન્ત્રસ્ય શ્રી રામચન્દ્રો ઋષિદેવી ગાયત્રી છન્દઃ પરમાત્મા શ્રીરામચન્દ્રો દેવતા રાં બીજં નમઃ શક્તિઃ સર્વાભિષ્ટાર્થ સિદ્ધયે જપે વિનિયોગઃ મૂલે ન કર શોધનં કૃત્વા પ્રથમં વીજં કરતલ કરયોર્ન્યસેત્ । શેષાક્ષરાણ્યઙ્ગુલિ પર્વસુ વિન્યસેત્ ।

અર્થ - ઇસ શ્રીરામ શરણાગત મન્ત્ર કે શ્રીરામચન્દ્ર ઋષિ હૈં, ગાયત્રીદેવી છન્દ હૈં, પરમાત્મા શ્રીરામચન્દ્ર દેવતા હૈં, રાઁ બીજ હૈ, નમઃ શક્તિ હૈ, સર્વ અભીષ્ટોં કી સિદ્ધિ કે લિએ જપ કરને મેં વિનિયોગ કરતે હૈં । મૂલ મન્ત્ર સે કરશોધન કરકે પ્રથમ બીજ કો કરતલ કર દોનોં મેં ન્યાસ કરે શેષ સબ અક્ષરોં કો સબ અઙ્ગુલિ કે પર્વ્વો મેં વિધિ પૂર્વક ન્યાસ કરે ।

મૂલ - શ્રીમદ્રામચન્દ્ર ચરણૌ અઙ્ગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ શરણં તર્જનીભ્યાં નમઃ પ્રપદ્યે મધ્યમાભ્યાં નમઃ શ્રીમતે અનામિકાભ્યાં નમઃ રામચન્દ્રાય કનિષ્ઠિકાભ્યાં નમઃ નમઃ કરતલકર પૃષ્ઠાભ્યાં નમઃ શ્રીરામચન્દ્ર ચરણૌ જ્ઞાનાયહૃદયાય નમઃ

શરણમૈશ્વર્ય્યાય શિરસે સ્વાહા પ્રપદ્યે શક્તયે શિષાયૈ વષટ્ શ્રીમતે બલાય કવચાયહું રામચન્દ્રાય તેજસે નેત્રાભ્યાં વૌષટ્ નમો બીજાય અસ્ત્રાય ફટ્ શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ જ્ઞાનાય ઉદરાય નમઃ શરણમૈશ્વર્યાય પૃષ્ઠાય નમઃ પ્રપદ્યે શક્તયે બાહુભ્યાં નમઃ શ્રીમતે બલાય ઊરૂભ્યાં નમઃ રામચન્દ્રાય તેજસે જાનુભ્યાં નમઃ નમોવીર્ય્યાય પાદાભ્યાં નમઃ અથદેહન્યાસઃ શ્રીં નમઃ મન્નમઃ રાં નમઃ મન્નમઃ ચન્નમઃ દ્રન્નમઃ ચન્નમઃ રન્નમઃ ણૌં નમઃ શન્નમઃ રન્નમઃ ણન્નમઃ પ્રન્નમઃ પન્નમઃ ધ્યન્નમઃ શ્રીનમઃ મન્નમઃ તેન્નમઃ રાન્નમઃ મન્નમઃ ચન્નમઃ દ્રાન્નમઃ યન્નમઃ નન્નમઃ મોન્નમઃ એવમુપર્য્યવિન્યસેત્ શ્રીમ્મૂદ્ધિનમતેભાલેરામનેત્રે ચન્દ્રનાસિકા યાં ચરશ્રોત્રે ણૌ મુખેશરભુજયોઃ ણંહૃદિપ્રપસ્તનયોઃ ધ્યેનાભૌ શ્રીપૃષ્ઠેમતેજડ્ઘયોઃ રામકટ્યાં ચન્દ્રા ઊર્વોઃ ય જાનુનિ નમઃ પાદયેઃ અથધ્યાનમ્ ।

જાનકી સહિતં રામમિન્દ્રનીલ મણિપ્રભમ્ ।
જ્ઞાન મુદ્રાધરં સર્વ ભૂષાભિઃ સમલઙ્કૃતમ્ ॥

પાર્શ્વન્યસ્ત ધનુર્વાણં સર્વાવયવ સુન્દરમ્ ।
રાજીવલોચનં ધ્યાયેત્સર્વાભિષ્ટાર્થ સિદ્ધયે ॥

અર્થ - ઇન્દ્રનીલમણિ કે સામાન કાન્તિયુક્ત શ્રીજાનકી જી કે સહિત જ્ઞાન મુદ્રા ધારણ કરને વાલે સબ ભૂષણોં સે યુક્ત, જિનકે સભી અઙ્ગ અતિસુન્દર હૈં ઐસે સબ અભીષ્ટોં કી અર્થ સિદ્ધિ કરને વાલે શ્રીરામ કા ધ્યાન કરેં । તબ શ્રી યુગલમન્ત્ર ઓં નમઃ સીતારામાભ્યાં ઇસકા જપ કરે । ઇસકે આગે અઙ્ગન્યાસાદિ કા વિધાન વર્ણિત કરતે હૈં -

મૂલ - ઓં અઙ્ગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ નમઃ તર્જનીભ્યાં નમઃ સીતા રામાભ્યાં મધ્યમાભ્યાં નમઃ ઓં અનામિકાભ્યાં નમઃ નમઃ કનિષ્ઠિકાભ્યાં નમઃ સીતારામાભ્યાં કરતલકરપૃષ્ઠાભ્યાં નમઃ ઓં જ્ઞાનાયહૃદયાય નમઃ નમઃ ઐશ્વર્યાય શિરસે સ્વાહા સીતારામાભ્યાં શક્તયે શિખાયૈ વૌષટ્ ઓં બલાય કવચાય હું નમસ્તેજસે નેત્રાભ્યાં સીતારામાભ્યાં વીર્ય્યાય અસ્ત્રાય ફટ્ ધ્યાનં પૂર્વવત્ ।
અર્થ - યહાઁ પર્ય્યન્ત શ્રી યુગલ મન્ત્ર કા અઙ્ગંન્યાસાદિ જાનના ચાહિએ । ઇસકે આગે પૂર્વ કે સમાન હી શ્રીસીતારામ કા ધ્યાન કરકે શ્રીમન્ત્રરાજ કા જાપ કરે ।

મૂલ - અસ્ય રામષડક્ષર મન્ત્રરાજસ્ય બ્રહ્મા ઋષિઃ ગાયત્રી છન્દઃ શ્રી રામો દેવતા રામ્બીજં નમઃ શક્તિઃ રામાયેતિ કીલકં શ્રી રામ પ્રીત્યર્થે જપે વિનિયોગઃ ।
અર્થ - ઇસ શ્રી રામષડક્ષર મન્ત્રરાજ કે ઋષિ બ્રહ્મા હૈં, છન્દ ગાયત્રી હૈ, દેવતા શ્રી રામ હૈં, શક્તિ નમઃ હૈ, કીલકં રામાય હૈ, શ્રીરામપ્રીતિ કે લિએ જપ મેં વિનિયોગ કરે । આગે રામમન્ત્રરાજ કે અઙ્ગન્યાસાદિ વર્ણિત કરતે હૈં -

મૂલ - ઓં બ્રહ્મણે ઋષયેનમઃ શિરશિ ઓં ગાયત્રી છન્દસે નમો મુખે ઓં રાં દેવતાયૈ નમો હૃદિ ઓં રાં બીજાયનમોગુહ્યે ઓં નમઃ શક્તયે નમઃ પાદયોઃ ઓં રામાય કીલકાય નમઃ સર્વાઙ્ગે ઓં રાં અઙ્ગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ ઓં રીં તર્જનીભ્યાંસ્વાહા ઓં રૂં મધ્યમાભ્યાં વષટ્ ઓં રૈં અનામિકાભ્યાં હું ઓં રૌં કનિષ્ઠિકાભ્યાં વૌષટ્ ઓં રઃ કરતલકરપૃષ્ઠાભ્યાં ફટ્ ઓં રાં હૃદયાય નમઃ ઓં રીં શિરસે સ્વાહા ઓં રૂં શિખાયૈ વષટ્ ઓં રૈં કવચાય હું ઓં રૌં નેત્રાભ્યાં વૌષટ્ ઓં રઃ અસ્ત્રાય ફટ્ રાં નમઃ બ્રહ્મરન્ધ્રેરાં નમઃ ભ્રુવોર્મધ્યે માં નમઃ હૃદિ યં નમઃ નાભૌ નં નમઃ લિઙ્ગે મન્નમઃ પાદયોઃ રાં નમઃ શિરસિ રાં નમો મુખે માં નમઃ હૃદયેય નમઃ નાભૌ નં નમઃ ગુહ્યે મં નમઃ પાદયોઃ રાં નમઃ નાભૌ રાં નમઃ ગુહ્યે માં નમઃ પાદયોઃ રાં

નમઃ શિરસિ નં નમઃ મુખે મં નમઃ હૃદયે રાં નમઃ પાદયોઃ રાં નમઃ ગુહ્યે માં નમઃ । નાભૌ યં નમઃ હૃદયે નં નમઃ મુખે મં નમઃ શિરસિ રાં નમઃ શિરસિ રાં નમઃ મુખે માં નમઃ હૃદયે યં નમઃ નાભૌ નં નમઃ ગુહ્યે મં નમઃ પાદયોઃ રાં નમઃ નાભૌ રાં નમઃ ગુહ્યે માં નમઃ પાદયોઃ યં નમઃ શિરસિ નં નમઃ મુખે મં નમઃ હૃદયે રાં નમઃ શિરસિ રામાય નમઃ નાભૌ નમો નમઃ પાદયોઃ ।

અર્થ - યહ તો શ્રીરામ મન્ત્ર કા ન્યાસ હુઆ । અબ દેહ શુદ્ધિ ઔર પૂજનાદિક કર્મ કા વિધાન વર્ણિત કરતે હૈં ।

મૂલ - દેહ શુદ્ધિં વિધાયાદૌ પૂજયેદ્રઘુનન્દનમ્ । પૂજા દ્રવ્યાણિ સંશોધ્ય પૂજાપાત્રાણિશોધયેત્ ॥ દ્રવ્યૈ સુપ્રોક્ષતૈઃ સમ્યક્ પૂજયેત્ પુરુષોત્તમમ્ । વિધિનારાધિતો રામઃ સમ્યગારાધિતોભવેત્ । મન્દિરં માર્જયિત્વાથ દેવમાવાહયેદ્વિભુમ્ । આવાહયિત્વા દેવેશં મધ્યે પાદ્યં તથાઽર્પયેત્ ॥ મધુપર્કં તતો દદ્યાત્તતસ્ત્વાચમયેદ્વિભુમ્ । સરય્વાદિ સલિલૈર્દેવં સ્નાપયેત્સીતયામહ ॥

અર્થ - પ્રથમ શરીર શુદ્ધિ કરકે તબ શ્રીરામજી કી પૂજા કરે જિસમેં પૂજા દ્રવ્ય કા શોધન કરકે ફિર પૂજા પાત્રોં કો શુદ્ધ કરે પૂજા સામગ્રી કા સબ પ્રકાર પ્રોક્ષણ કરકે પુરુષોત્તમ શ્રીરામ કા ષોડશોપચાર પૂજન કરે । શ્રીરામ કા વિધિપૂર્વક આરાધન હી ઉનકા સમ્યક આરાધન હોતા હૈ । શ્રીરામ કે મન્દિર કા પરિમાર્જન કરકે ઉન શ્રીરામ કા આવાહન કરકે મધ્ય મેં પાદ્ય અર્પણ કરે । ફિર મધુપર્ક અર્પિત કરે ફિર પ્રભુ શ્રીરામ કો સરયૂ પ્રભૃતિ નદિયોં કે જલ સે આચમન કરાએં અથવા જિસ નદી તીર્થાદિ કે જલ વર્તમાન હોં ઉસસે જાનકી જી કે સહિત પ્રભુ શ્રીરામ કો સ્નાન કરાએં ।

મૂલ - વસ્ત્રાણિ ધાપયેત્સમ્યક્ યજ્ઞ સૂત્રઞ્ચધાપયેત્ । અઙ્ગ રાગં સમર્પ્યાથ તુલસી પુષ્પમાલિકા । સમર્પયેત્તતઃ સર્વ ભૂષણૈર્ભુષયેદ્વિભુમ્ । અઙ્ગાણિ પૂજયેત્સમ્યક્ તતો રામઃ પ્રસીદતિ ॥ ધૂપં દીપઞ્ચ નૈવેદ્યમારાર્તિકમથાર્પ્યયેત્ । પુષ્પાઞ્જલિમથો દદ્યાત્પરિક્રમણમેવચ ॥ પ્રણમેત્ શાસ્ત્ર વિધિના સ્તૂયાસ્તોત્રૈ પરાત્પરમ્ । એવં સમ્પૂજયેદ્યસ્તુ સોઽમૃતત્વઞ્ચ ગચ્છતિ ॥ ઇદં તુ પરમં ગુહ્યં રહસ્યં સર્વ દુર્લભમ્ । રામભક્તાય દાતવ્યં ન દેયમ્પ્રાકૃતાયેચેતિ ॥

અર્થ - સબ પ્રકાર સે વસ્ત્રોં કો ઔર યજ્ઞોપવીત કો ધારણ કરાયે । અઙ્ગ રાગ (સુગન્ધિત પદાર્થ) સમર્પણ કરે તથા તુલસીપુષ્પમાલિકા ધારણ કરાયે તત્પશ્ચાત સભી આભૂષણોં સે શ્રીરામ કો ભૂષિત કરે ઔર જિતને અઙ્ગ દેવતા હૈં ઉન સબકા વિધિપૂર્વક પૂજન કરે તભી શ્રી રામ પ્રસન્ન હોતે હૈં । ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય ઔર આરતી યહ સબ અર્પણ કરકે પુષ્પાઞ્જલિ દેકર ચાર પરિક્રમા દેતે હુએ પરાત્પર સ્તોત્રોં (અર્થાત જિનમેં શ્રી રામ કી પરાત્પરતા વર્ણિત હો) સે સ્તુતિ કરકે શાસ્ત્ર વિધિ સે સાષ્ટાઙ્ગ પ્રણામ કરે । જો ઇસ પ્રકાર પૂજા કરતે હૈં વે મોક્ષ (સાકેતલોક) કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં । યહ રહસ્ય અત્યન્ત ગોપનીય હૈ સબકો અત્યન્ત દુર્લભ હૈ કેવલ શ્રીરામભક્ત કો દેના ચાહિએ પાકૃત અર્થાત જો કોઈ માયા મોહ મેં આસક્ત હૈ ઔર પરતત્ત્વ સે વિમુખ હૈ ઉન્હેં યહ રહસ્ય કદાપિ નહીં સુનાના ચાહિએ ।

ઇત્યથર્વણે વિશ્વમ્ભરોપનિષત્ સમાપ્તઃ ॥

યહાઁ અથર્વણીય શ્રુતિ વિશ્વમ્ભરોપનિષદ સમાપ્ત હોતી હૈ ।

ઇતિ શ્રીવિશ્વમ્ભરોપનિષત્ ભાષા ટીકા સહિતા સમ્પૂર્ણા ।

Encoded and proofread by Mrityunjay Pandey

Shri Vishvambhara Upanishat

pdf was typeset on April 13, 2024

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*